

**Zakres wiedzy i umiejętności oraz wykaz literatury
Wojewódzkiego Konkursu Przedmiotowego z Języka Polskiego
dla uczniów szkół podstawowych województwa śląskiego
w roku szkolnym 2022/2023**

I stopień

I. Zakres umiejętności.

1. Czytanie ze zrozumieniem różnych tekstów kultury.
2. Analiza i interpretacja utworów literackich oraz innych tekstów kultury z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
3. Wykorzystywanie podstawowej wiedzy o języku – znajomość pojęć oraz terminów służących opisywaniu języka i komunikowaniu się ludzi.
4. Tworzenie wypowiedzi pisemnej na określony temat.
5. Umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania.
6. Wykorzystywanie elementów retoryki do tworzenia wypowiedzi pisemnych.

Na II i III stopniu konkursu obowiązują wiadomości i umiejętności wynikające z podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych (II etap edukacyjny w zakresie języka polskiego) – *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej...* (Dz.U. 2017 poz. 356 ze zm.) oraz wiadomości i umiejętności wykraczające poza podstawę programową, ujęte w poniższym wykazie treści.

II. Zakres treści.

Uczeń

1. określa
 - a. tematykę oraz problematykę utworu.
 - b. nadawcę i odbiorcę (adresata) wypowiedzi.
2. rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz określa ich funkcje w utworze.
3. wyróżnia elementy świata przedstawionego w utworze, w tym: zdarzenia, sytuacje, wątki (główne, poboczne), postacie (pierwszoplanowe, drugoplanowe, epizodyczne), określa czas i miejsce przedstawionych zdarzeń, wskazuje zależności między zdarzeniami.
4. rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia elementy realistyczne i fantastyczne w utworach.
5. określa funkcje elementów konstrukcyjnych utworu literackiego, w tym: tytułu, podtytułu, motta, puenty.
6. wskazuje w utworach literackich elementy budowy akcji: ekspozycję, zawiązanie akcji, rozwój akcji, punkt kulminacyjny, rozwiązanie akcji.

7. rozpoznaje rodzaje literackie, określa ich cechy, przypisuje utwór do rodzaju literackiego.
8. określa cechy powieści: obyczajowej, współczesnej, młodzieżowej, podróżniczej, sensacyjnej, opowiadania, dziennika, pamiętnika.
9. rozpoznaje cechy dialogu, monologu, opowiadania, opisu.
10. zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst).
11. analizuje i interpretuje teksty literackie oraz inne teksty kultury, w tym ikoniczne (np.: obraz, plakat, rzeźba, grafika).
12. identyfikuje tekst jako komunikat; rozróżnia typy tekstów: informacyjny, publicystyczny, ikoniczny, reklamowy.
13. odróżnia informacje o faktach od opinii.
14. porównuje utwory literackie lub ich fragmenty pod względem treści i formy.
15. wyodrębnia obrazy poetyckie w utworach lirycznych.
16. charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu (podmiot liryczny), narratora, bohaterów.
17. rozpoznaje metaforę, ożywienie, uosobienie, porównanie, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy, powtórzenie, pytanie retoryczne, anaforę, apostrofę, peryfrazę i określa ich funkcje.
18. wskazuje elementy rytmizujące wypowiedź, w tym: wers, rym, strofę, refren.
19. rozróżnia wiersz biały od rymowanego.
20. wyróżnia rodzaje rymów: męskie, żeńskie, parzyste/sąsiadujące, okalające, krzyżowe.
21. rozróżnia synonimy, antonimy, homonimy, rozumie ich funkcje w tekście i stosuje je we własnych wypowiedziach.
22. dostrzega zróżnicowanie słownictwa, rozpoznaje neologizmy, eufemizmy i objaśnia ich rolę w utworach literackich.
23. wskazuje i rozróżnia środki perswazji oraz manipulacji, rozumie ich funkcje w reklamie i w innych tekstach.
24. używa środków językowych charakterystycznych dla perswazji, tworząc własny tekst.
25. formułuje tezę oraz hipotezę, dobiera argumenty, układa kontrargumenty, uzasadnia swoje stanowisko.
26. zna i stosuje związki frazeologiczne związane tematycznie z pojęciami: podróż, przygoda, wyspa, przyjaźń.

27. wyodrębnia elementy dzieła filmowego (scenariusz, reżyseria, gra aktorska).

28. rozumie, czym jest adaptacja i ekranizacja utworu literackiego.

29. wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją/ekranizacją.

30. rozpoznaje filmowe środki wyrazu oraz określa ich funkcje:

- a. słowo;
- b. obraz;
- c. muzyka;
- d. środki techniczne: kadr, ujęcie, scena, sekwencja;
- e. rodzaje planów filmowych.

31. wykorzystuje wiedzę o języku :

- a. rozpoznaje wypowiedzenia oznajmujące, pytające, rozkazujące;
- b. rozpoznaje zdania pojedyncze rozwinięte i nierozwinięte, zdania złożone, równoważniki zdania, zdania bezpodmiotowe;
- c. buduje wskazane w punktach 31 a) oraz 31 b) wypowiedzenia i je przekształca;
- d. rozróżnia zdania złożone współrzędnie i podrzędnie oraz je tworzy;
- e. wskazuje i tworzy różne typy podmiotów i orzeczeń, przydawek, dopełnień i okoliczników;
- f. rozróżnia odmienne i nieodmienne części mowy;
- g. rozpoznaje formy przypadków, liczby, osoby, czasu, trybu, strony i rodzaju gramatycznego odmiennych części mowy i określa ich funkcje w wypowiedzi;
- h. stopniuje przymiotniki i przysłówki;
- i. oddziela temat fleksyjny od końcówki;
- j. wskazuje oboczności oraz tematy oboczne w odmianie rzeczownika;
- k. stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych;
- l. odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych, rozpoznaje nieosobowe formy czasownika (zakończone na -no, -to, bezokoliczniki, konstrukcje z „się”);
- ł) rozumie znaczenie oraz funkcje czasowników osobowych i nieosobowych;
- m. rozpoznaje imiesłowy przymiotnikowe czynne i bierne, tworzy je oraz określa ich funkcje w tekście;
- n. poprawnie używa czasowników w trybach: orzekającym, przypuszczającym oraz rozkazującym;
- o. stosuje konstrukcję stron czynnej oraz biernej czasownika i przekształca czasowniki ze strony czynnej na bierną i odwrotnie, odpowiednio do celu oraz intencji wypowiedzi;
- p. wskazuje w wyrazie głoski, litery i sylaby.

32. tworzy wypowiedź pisemną w następujących formach gatunkowych:

- a. opowiadanie;
- b. opis, w tym: bohatera, przedmiotu, dzieła sztuki, krajobrazu, przeżyć.
- c. list prywatny i oficjalny, list otwarty;
- d. ogłoszenie;
- e. podziękowania;
- f. gratulacje;
- g. zaproszenie,
- h. przemówienie;

- i. sprawozdanie;
- j. instrukcja;
- k. recenzja;
- l. pamiętnik, dziennik;
- m. charakterystyka postaci;
- n. notatka w różnej formie (np. notatka encyklopedyczna, plan),
- o. rozprawka.

33. sporządza odtwórcze i twórcze plany ramowy oraz szczegółowy.

34. zna zasady budowania akapitów i stosuje je, tworząc wypowiedź pisemną.

35. stosuje środki językowe wzbogacające styl wypowiedzi, rozpoznaje je i nazywa, np.: porównania, funkcjonalne powtórzenia, wyolbrzymienia.

36. zna i stosuje reguły ortografii oraz interpunkcji.

37. korzysta ze słowników: ortograficznego, języka polskiego, wyrazów obcych, synonimów, frazeologicznego, encyklopedii oraz wyszukuje informacje w internecie.

III. Proponowana literatura.

1. Podręczniki do języka polskiego ustalone na II etap edukacyjny lub inne dostępne źródła.
2. Defoe Daniel, *Robinson Crusoe*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1993. ISBN 83-10-07794-7.
3. Nienacki Zbigniew, *Pan Samochodzik i...templariusze*, Oficyna Wydawnicza Warmia. ISBN 83-85875-03-4

Uwaga! Miejsce i rok wydania podanych wyżej pozycji literackich mogą być inne.

II stopień

Uczeń

1. określa
 - a. tematykę oraz problematykę utworu.
 - b. nadawcę i odbiorcę (adresata wypowiedzi).
2. rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz określa ich funkcje w utworze.
3. wyróżnia elementy świata przedstawionego w utworze, w tym: zdarzenia, sytuacje, wątki (główne, poboczne), postacie (pierwszoplanowe, drugoplanowe, epizodyczne), określa czas i miejsce przedstawionych zdarzeń, wskazuje zależności między zdarzeniami.
4. rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia elementy realistyczne i fantastyczne w utworach.
5. określa funkcje elementów konstrukcyjnych utworu literackiego, w tym: tytułu, podtytułu, motto, puenty.

6. wskazuje w utworach literackich elementy budowy akcji: ekspozycję, zawiązanie akcji, rozwój akcji, punkt kulminacyjny, rozwiązanie akcji.
7. rozpoznaje w tekstach literackich ironię, autoironię, tragizm, komizm i jego rodzaje (słowny, postaci, sytuacyjny) i określa ich funkcje w utworze.
8. rozpoznaje rodzaje literackie, określa ich cechy, przypisuje utwór do rodzaju literackiego.
9. rozróżnia gatunki epiki i liryki, takie jak : powieść, opowiadanie, dziennik, pamiętnik, przypowieść, fraszka, pieśń.
10. określa cechy powieści: obyczajowej, współczesnej, młodzieżowej, sensacyjnej.
11. rozpoznaje cechy dialogu, monologu, opowiadania, opisu.
12. zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst).
13. analizuje i interpretuje teksty literackie oraz inne teksty kultury, w tym ikoniczne: obraz, plakat, rzeźba, grafika, fotografia.
14. rozróżnia typy tekstów: informacyjny, publicystyczny, ikoniczny, reklamowy.
15. odróżnia informacje o faktach od opinii.
16. porównuje utwory literackie lub ich fragmenty pod względem treści i formy.
17. wyodrębnia obrazy poetyckie w utworach lirycznych.
18. charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu (podmiot liryczny), narratora, bohaterów.
19. rozpoznaje ożywienie, uosobienie, porównanie, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy, powtórzenie, pytanie retoryczne, anaforę, apostrofę, peryfrazę i określa ich funkcje.
20. wskazuje elementy rytmizujące wypowiedź, w tym: wers, rym, strofę, refren.
21. rozróżnia wiersz biały od rymowanego.
22. wyróżnia rodzaje rymów: męskie, żeńskie, parzyste/sąsiadujące, okalające, krzyżowe.
23. rozróżnia synonimy, antonimy, homonimy, rozumie ich funkcje w tekście i stosuje je we własnych wypowiedziach.
24. dostrzega zróżnicowanie słownictwa, rozpoznaje neologizmy, eufemizmy i objaśnia ich rolę w utworach literackich.

25. wskazuje i rozróżnia środki perswazji oraz manipulacji, rozumie ich funkcje w reklamie i w innych tekstach.
26. używa środków językowych charakterystycznych dla perswazji, tworząc własny tekst.
27. formułuje tezę oraz hipotezę, dobiera argumenty, układa kontrargumenty, uzasadnia swoje stanowisko.
28. zna i stosuje związki frazeologiczne związane tematycznie z pojęciami: pieniądze, miłość, przyjaźń, praca, człowiek.
29. wykorzystuje wiedzę o języku :
- a. rozpoznaje wypowiedzenia oznajmujące, pytające, rozkazujące;
 - b. rozpoznaje zdania pojedyncze rozwinięte i nierozwinięte, zdania złożone, równoważniki zdania, zdania bezpodmiotowe;
 - c. buduje wskazane w punktach 29 a) oraz 29 b) wypowiedzenia i je przekształca;
 - d. rozróżnia zdania złożone współrzędnie i podrzędnie oraz je tworzy;
 - e. wskazuje i tworzy różne typy podmiotów i orzeczeń, przydawek, dopełnień i okoliczników;
 - f. rozróżnia odmienne i nieodmienne części mowy;
 - g. rozpoznaje formy przypadków, liczby, osoby, czasu, trybu, strony i rodzaju gramatycznego odmiennych części mowy i określa ich funkcje w wypowiedzi;
 - h. stopniuje przymiotniki i przysłówki;
 - i. oddziela temat fleksyjny od końcówki;
 - j. wskazuje oboczności oraz tematy oboczne w odmianie rzeczownika;
 - k. stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych;
 - l. odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych, rozpoznaje nieosobowe formy czasownika (zakończone na -no, -to, bezokoliczniki, konstrukcje z „się”);
 - ł) rozumie znaczenie oraz funkcje czasowników osobowych i nieosobowych;
 - m. rozpoznaje imiesłowy przymiotnikowe czynne i bierne, tworzy je oraz określa ich funkcje w tekście;
 - n. poprawnie używa czasowników w trybach: orzekającym, przypuszczającym oraz rozkazującym;
 - o. stosuje konstrukcję stron czynnej oraz biernej czasownika i przekształca czasowniki ze strony czynnej na bierną i odwrotnie, odpowiednio do celu oraz intencji wypowiedzi;
 - p. wskazuje w wyrazie głoski, litery i sylaby.
30. tworzy wypowiedź pisemną w następujących formach gatunkowych:
- a. opowiadanie;
 - b. opis, w tym: bohatera, przedmiotu, dzieła sztuki, krajobrazu, przeżyć;
 - c. list prywatny i oficjalny;
 - d. ogłoszenie;
 - e. podziękowania;
 - f. gratulacje;
 - g. zaproszenie;
 - h. przemówienie;
 - i. sprawozdanie;

- j. instrukcja;
- k. recenzja;
- l. pamiętnik;
- m. dziennik;
- n. charakterystyka postaci;
- o. notatka w różnej formie (np. : notatka encyklopedyczna, plan, mapa myśli).

- 31. sporządza odtwórcze i twórcze plany ramowy oraz szczegółowy.
- 32. zna zasady budowania akapitów i stosuje je, tworząc wypowiedź pisemną.
- 33. stosuje środki językowe wzbogacające styl wypowiedzi, rozpoznaje je i nazywa, np.: porównania, funkcjonalne powtórzenia, wyolbrzymienia.
- 34. zna i stosuje reguły ortografii oraz interpunkcji.
- 35. korzysta ze słowników: ortograficznego, języka polskiego, wyrazów obcych, synonimów, frazeologicznego, encyklopedii oraz wyszukuje informacje w internecie.

III. Proponowana literatura.

- 1. Podręczniki do języka polskiego ustalone na II etap edukacyjny lub inne dostępne źródła.
- 2. Beręsewicz Paweł, *Pieniądze albo kasa*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2014.
- 3. Stovall Jim, *Bezcenny dar*, Wydawnictwo Replika, Poznań 2019.

Uwaga! Miejsce i rok wydania podanych wyżej pozycji literackich mogą być inne.

III stopień

Obowiązują treści z II stopnia konkursu.

Ponadto uczeń

- 1. w interpretacji tekstu kultury uwzględnia konteksty, np.: biograficzny, historyczny, społeczny.
- 2. rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje style: potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy.
- 3. rozpoznaje w tekście literackim symbol, alegorię i określa ich funkcje.
- 4. rozpoznaje gatunki prasowe: artykuł, wywiad, reportaż, felieton, esej.
- 5. wskazuje elementy budowy artykułu: tytuł, podtytuł, lead i tworzy je na użytek konkretnego tekstu.
- 6. buduje argumenty: rzeczowy, emocjonalny, logiczny.
- 7. wykonuje przekształcenia na tekście cudzym, w tym skraca, rozbudowuje i parafrazuje.

8. wyodrębnia elementy dzieła filmowego (scenariusz, reżyseria, gra aktorska).
9. wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją/ekranizacją.
10. rozpoznaje filmowe środki wyrazu oraz określa ich funkcje:
 - a) słowo;
 - b) obraz;
 - c) muzyka;
 - d) środki techniczne: kadr, ujęcie, scena, sekwencja;
 - e) rodzaje planów filmowych.
- 11) wykorzystuje wiedzę o języku:
 - a. rozpoznaje rodzinę wyrazów, tworzy wyrazy pochodne;
 - b. dokonuje analizy słowotwórczej wyrazów – wskazuje podstawę słowotwórczą i formant, określa funkcje formantów, w tym tworzy zdrobnienia i zgrubienia;
 - c. rozpoznaje oraz nazywa rodzaje skrótowców i skrótów wyrazowych;
 - d. zna zasady i tworzy skrótowce oraz skróty wyrazowe;
 - e. tworzy wyrazy złożone i rozróżnia ich typy;
 - f. rozpoznaje oraz stosuje imiesłowy przysłówkowe;
 - g. stosuje imiesłowowe równoważniki zdań i określa ich funkcje;
 - h. przekształca imiesłowowe równoważniki w zdania podrzędne i odwrotnie;
 - i. przedstawia budowę wypowiedzenia wielokrotnie złożonego na wykresie, określa typy wypowiedzeń składowych oraz buduje wypowiedzenia wielokrotnie złożone według podanego schematu.
 - j. odróżnia mowę niezależną od zależnej, przekształca mowę zależną na niezależną i odwrotnie;
 - k. określa przyczyny rozbieżności między mową a pismem (upodobnienia, uproszczenia, utrata dźwięczności).
- 12) tworzy wypowiedź pisemną w następujących formach gatunkowych:
 - a. streszczenie;
 - b. list otwarty;
 - c. rozprawka;
 - d. artykuł.

III. Proponowana literatura.

1. Podręczniki do języka polskiego ustalone na II etap edukacyjny lub inne dostępne źródła.
2. Zusak Markus, *Złodziejka ksiązek*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2014.
3. *Życie jest piękne*, reżyseria Roberto Benigni [film].
Dostęp w dniu 14.09 2021r. z <https://www.cda.pl/video/153818440>

Uwaga! Miejsce i rok wydania podanej wyżej pozycji literackiej mogą być inne.